

การสืบทอดละครชาตรี : กรณีศึกษาคณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

Chatri drama inheritance: Samrerngsin band case study

Phanat Nikhom, Chonburi

สุภัทรชัย จีบแก้ว¹

บทคัดย่อ

ประวัติความเป็นมาของคณะละครชาตรีสำเร็จศิลป์ ได้มีจุดเริ่มมาจาก นายมงคล กองพล และ นางจิตจงกล มณเฑียรทอง โดยชื่อคณะว่า สำเร็จศิลป์ ตามชื่อของบิดาซึ่งเป็นเจ้าของคณะลิเก สำเร็จบันเทิง สุข ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 239/2 หมู่ที่ 11 หมู่บ้านธัญญธานี ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ละครชาตรีคณะสำเร็จศิลป์ได้รับการสืบทอดจากมารดาหรือทางสายเลือดในเรื่องศิลปะการแสดง

คณะละครชาตรีมีการปรับเปลี่ยนตามวิถีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จากละครชาตรีที่ดำเนินการแสดงเป็นเรื่องยาว ๆ ก็ต้องปรับลงให้มีความกระชับรวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากคนส่วนใหญ่เห็นว่าละครแขนงนี้เป็นเรื่องของการแก้บนมากกว่า จึงมีคนน้อยลงทุกวันที่จะมานั่งชมการแสดง จากเรื่องยาวก็ตัดทอนลงเป็นเรื่องที่สั้นลง เพิ่มระบำ รำ ฟ้อน จังหวะที่สนุกสนานเข้าไป เพื่อสร้างความประทับใจกับผู้ชม อีกทั้งยังเป็นการดึงดูดสนใจจากผู้ที่มีสนใจน้อยหรือไม่สนใจ ให้ชมการแสดงของคณะละคร แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนการปรับตัวของคณะละครที่มีที่มาจากละครชาตรีเต็มรูปแบบ ค่อยปรับระดับความเข้มข้นของเนื้อเรื่องเนื้อหาการแสดง สู่อารมณ์แสดงที่เป็นชุดการแสดงในช่วงระยะเวลาหนึ่งของผู้ประสงค์ต้องการ หากแต่การปรับรูปแบบการแสดงนี้ยังคงไว้ซึ่งกระบวนการทำรำที่ยึดตามโบราณแบบแผนประเพณี เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ถูกต้อง และการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ดี ก็ไม่หน้าแปลกอะไร ที่ละครชาตรีจะเปลี่ยนรูปแบบเป็นคณะละครรำในที่สุด ไม่ว่าจะป็นด้วยบริบทใดก็ตามการแสดงแขนงนี้จะยังคงอยู่ในพื้นที่ของสังคมไทยต่อไป แต่อาจปรับตามกระแสเพื่อรักษาศิลปะการแสดงแขนงนี้ไว้ชั่วลูกหลาน

คำสำคัญ: ละครชาตรี / การสืบทอด

¹เจ้าหน้าที่วิจัย ศูนย์วิจัยและนวัตกรรมการวัฒนธรรมและศิลปะ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

The Samrerngsin band was established by Mr. Mongkol Kongpol and Mrs. Jitjongkol Montienthong. They nominated this band by the name of father who is owner of musical folk drama that called Samrerngbanterngsuk. Currently, the band located at 239/2 Moo 11, Thanyathani village, Railakthong sub-district, Phanat Nikhom district, Chonburi, Thailand. Samrerngsin band was inherited in performing arts from their mother.

Chatri drama has been modified from a long story to concise story because the most of people thinks that Chatri drama is about Enlightenment. From this reason, it caused some problem, for example, the number of audience in present are less than in the past. Therefore, the drama need to improve the show such as add dance to show, adjust the rhythm and so on. From these improvement, it can attract many people to watch this show. Although, the show has been adjusted but it still maintain the original of Chatri drama in ancient dance pattern, the costume correctly and Thai culture communication. It's not surprised that Chatri drama eventually changed to another form as dance drama but it's still in Thai society for a long time.

Keywords: Chatri drama; Inheritance

บทนำ

ละครชาตรีแก้บนเป็นที่นิยมและมีการจัดแสดงในบริเวณด้านหน้าโบสถ์ และมีดนตรีไทยบรรเลงประกอบการแสดง มีการจัดแสดงเป็นยกเป็นเรื่องขึ้นอยู่กับผู้จ้าง ละครชาตรีแก้บนนี้ได้มีวิวัฒนาการมาจากละครชาตรีโบราณ ดังผลการวิจัยของโสภา กิมวังตะโก (2525) พบว่า ละครชาตรีเป็นละครที่มีมาแต่สมัยโบราณ ส่วนใหญ่มักแสดงในงานวัดหรืองานแก้บนและแสดงกันกลางแจ้ง โดยใช้ผ้าซิ่นท่าฉากมีเตียงสำหรับนั่ง เครื่องดนตรีหลักของละครชาตรี ได้แก่ กลองชาตรีและกรับ ผู้แสดงต้องรำไปตามบทบาทและตามคำร้อง มีลูกคู่ร้องรับ ส่วนบทเจรจาผู้แสดงเป็นผู้เจรจาเอง ลีลาการร่ายรำของละครชาตรีเป็นไปอย่างรวดเร็ว การดำเนินเรื่องก็รวบรัดทันใจผู้ชม เรื่องที่นิยมแสดง ได้แก่ พระสุธนมโนราห์ สังข์ทอง มณีพิชัย พระรามตามกวาง เป็นต้น ปัจจุบันละครชาตรีที่แสดงเป็นเรื่องก็หาได้ยาก และแสดงเพียงการร่ายรำเท่านั้น ในกรุงเทพมหานครจะมีการแสดงที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ในส่วนของต่างจังหวัดพบที่วัดหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดชลบุรี

การแสดงละครชาตรีนั้นเล่นไม่ยาก เพียงแต่ใช้ผ้าซิ่นท่าฉาก และมีเตียงตัวเดียวก็แสดงได้ ก่อนการแสดงต้องมีการรำถวายมือเสียก่อน ประเพณีการเล่นละครแก้บนคงจะเป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันการแก้บนด้วยละครชาตรียังคงเป็นที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไป แต่ได้นำมาดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และบางครั้งนิยมใช้ตุ๊กตาเป็นเครื่องแก้บนแทน

ละครชาตรีมีปรากฏตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าไม่ว่าจะเป็นละครโนราห์ ละครชาตรี ละครในหรือละครนอก ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อของผู้คนที่มีความศรัทธาต่าง ๆ เมื่อบนขอสิ่งใดแล้วและได้ผลสมตามความปรารถนาแล้ว ต้องขอใช้การแก้บนจะใช้การแสดงหรือละครประเภทใดขึ้นอยู่กับผู้บน หากไม่ระบุมักจะแก้บนด้วยละครชาตรี สุนทรภู่ (2542 น. 224-225) ได้กล่าวไว้ในหนังสือร้องรำทำเพลงว่า ระบุว่าละครในกรุงศรีอยุธยาที่รับจ้างเล่นแก้บนและปัดเสนียดจัญไร และสาเหตุที่คนไทยนิยมเอาละครชาตรีมาเล่นแก้บนนั้น บุญตาเขียนทองกุล (2537 น.59) กล่าวว่า โบราณละครชาตรีก็ล้วนถูกกระทำร้ายด้วยวิหยาคม จึงมักมีเครื่องเสกเป่าป้องกันต่าง ๆ มากมาย ทำให้คนทั่วไปพลอยเข้าใจว่าพวกละครชาตรีเล่นคาถา แม้ละครนอกก็ไม่ค่อยประชันกันด้วย แล้วกลายเป็นว่าถ้าเล่นละครแก้บนให้ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ต้องเอาละครชาตรีมาเล่น ละครชาตรีจึงถูกนำมาเล่นแก้บนจนมาถึงปัจจุบัน ต่อมาระยะหลังนิยมใช้ละครนอก ซึ่งมีได้ยึดถือรูปแบบและขั้นตอนการแสดงแบบดั้งเดิมอีกต่อไป และการยกเครื่องจัดเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของละครแก้บนโดยทำให้เสร็จในช่วงเพียงวัน ละครแก้บนในอยุธยาที่มีหลายคณะในระบบครอบครัว งานแสดงจะมีมากในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม ส่วนใหญ่ในอดีตจะเป็นเรื่องแก้บนในเรื่องที่เกี่ยวกับการเจ็บไข้ได้ป่วย การให้ได้มาในสิ่งที่ตนปรารถนากลายเป็นแก้บนในเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าละครชาตรีแก้บนมีการพัฒนา สืบทอดกันมาช้านานและได้มีการจัดการแสดงจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญ และสนใจที่จะศึกษาถึงความเป็นมาของคณะละครชาตรี และรูปแบบของการแสดงละครชาตรีแก้บนที่มีมาแต่โบราณของคณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอด อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะการแสดง อันเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของละครชาตรีคณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี
- 2 เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงละครชาตรีคณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี
- 3 เพื่อค้นหาแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับการสืบทอดละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี จากการศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา วารสาร งานวิจัยรูปแบบการแสดงละครชาตรีและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) เจ้าของคณะละครชาตรี ผู้แสดงและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดของวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การสัมภาษณ์

1.1 สัมภาษณ์เจ้าของคณะละครชาตรีในเรื่องรูปแบบการแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี โดยการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ความเป็นมาของละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี และค้นหาแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี

คุณจิตจงกล มณเฑียรทอง หัวหน้าคณะละครชาตรี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของคณะละครชาตรี รูปแบบและวิธีการแสดงละครชาตรี การบริหารจัดการ การคัดเลือก ผู้แสดงและการฝึกซ้อม ระยะเวลา ของการแสดง เครื่องแต่งกายการแสดง เวที และ ฉาก ดนตรีที่ใช้ในการแสดง อัตราค่าจ้างและแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี

1.2 สัมภาษณ์นักแสดงละครชาตรี โดยสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 4 ท่าน ในด้านความเป็นมาของคณะละครชาตรี รูปแบบการแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี และค้นหาแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอด และอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี ได้แก่

1. คุณพรรณธิพา ชาญวราห์กุล	รับหน้าที่นางรำ
2. คุณชลธิชา สุขสำราญ	รับหน้าที่นางรำ
3. คุณวัชรพงษ์ ชูโชติ	รับหน้าที่นางรำ
4. คุณธัญญ์นรี หมั่นสีพรม	รับหน้าที่นางรำ

ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ความเป็นมาของคณะละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี รูปแบบและวิธีการแสดงละครชาตรี การบริหารจัดการ การคัดเลือกผู้แสดงและการฝึกซ้อม ระยะเวลา ของการแสดง เครื่องแต่งกายการแสดง เวที ฉาก ดนตรีที่ใช้ในการแสดง อัตราค่าจ้างและแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี

1.3 สัมภาษณ์นักดนตรีในวง โดยสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 1 คน ในเรื่อง รูปแบบการแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี และแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ได้แก่

คุณมงคล กองพล หัวหน้าวงดนตรี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบและวิธีการแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี กำหนดวัน เวลา สถานที่ อัตราค่าจ้าง การวางมัดจำ ผลงานที่ได้รับและการสืบทอด และอนุรักษ์การแสดงละครชาตรีคณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี

2. การเก็บข้อมูล

2.1 การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์เจ้าของละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี ผู้แสดงและผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง การสังเคราะห์ ความเป็นมาของละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี รูปแบบการแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี และค้นหาแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี

2.2 ผู้วิจัยสังเคราะห์จากข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด นำมารวบรวมเรียบเรียงและสรุปเนื้อหาทั้งหมดพร้อมข้อเสนอแนะ

ละครชาตรีกับความเชื่อ

การแสดงละครชาตรีคณะสำเร็จศิลป์ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นการแสดงที่ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพบูชา มีการกล่าวขอให้สิ่งที่ขอประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวัง จะมีการถวายละคร และเมื่อสมหวังแล้วจึงจัดให้มีการแสดงละครถวาย ดังนั้น พิธีกรรมและความเชื่อ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทยทุกยุคทุกสมัยสืบทอดกันมาช้านาน ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลง แต่ความรู้สึคนึกคิดที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย ธรรมดาคนเราจะมี ความเชื่อและความไม่เชื่อเป็นของตัวเองกัน คือระหว่างความศรัทธาและไม่ศรัทธา ความเชื่อเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม สิ่งที่มีมนุษย์สัมผัสทางใดทางหนึ่งจากอายตนะทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เป็นต้น เหตุของความเชื่ออันเป็นสัญเจตนา เมื่อเกิดการเพราะบ่มความเชื่อโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่ได้สัมผัสเป็นประจำ เป็นเครื่องช่วยให้ ความเชื่อเจริญเติบโต จึงเกิดรูปสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเกิดความเชื่อในรูปแบบความเชื่อที่เป็นรูปธรรมและความเชื่อที่เป็นนามธรรม ความเชื่อ เป็นการยอมรับ สิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นจริง โดยใช้สติปัญญา เหตุผลศรัทธาหรือยอมรับโดยไม่มีเหตุผล ความเชื่อจัดอยู่ในหมวดหมู่วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปรัชญาพื้นฐานของชีวิตคนไทย โดยความเชื่อและศาสนาเป็นระบบที่มีความเชื่อยึดถือปฏิบัติที่ควบคู่กัน ความเชื่อและศาสนาเป็นที่มาของการอธิบายถึงโลกมนุษย์และจักรวาลเพื่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ให้เกิดสิ่งยึดเหนี่ยวที่ทำให้ คนในสังคมดำรงอยู่ร่วมกันได้ สังคมไทย เป็นสังคมของกลุ่มคนที่ได้มีการนำเอาระบบความเชื่อ ผสมผสานกับการนับถือพุทธศาสนาส่งผลในการปรากฏพฤติกรรมของกลุ่มชน

ในด้านค่านิยม ดังนั้นการศึกษาพื้นฐานทางความเชื่อและค่านิยมในที่นี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับอิทธิพลของศาสนา อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทยดังปรากฏในประเพณีไทย ดังที่งามพิศ สัตย์สงวน (2538 น. 212) กล่าวว่า ชาวไทยแต่ในอดีตนั้นวิถีชีวิตมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภูตผีวิญญาณ ผีสงวนเทวดา ซึ่งอดีตศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์อิทธิพลต่อวิถีชีวิต สังคมไทยในอดีตต่างพยายามแสวงหาพลังอำนาจให้กับตนเอง เพื่อให้ได้รับการยอมรับและเพื่อการอยู่รอด ในขณะที่เดียวกันอำนาจ ที่คนยอมรับมาก คือ อำนาจที่มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา และอำนาจทางไสยศาสตร์ ซึ่งบางครั้งต้องอิงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ความเชื่อเรื่องอำนาจเหล่านี้ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างมาก ทำให้รูปแบบพฤติกรรมของชาวบ้านดำเนินภายในกรอบของความเชื่อดังกล่าว การถวายของและเครื่องบูชาต่าง ๆ แก่ภูตผีเทพเจ้าเป็นการปฏิบัติทางศาสนาที่พบเห็นการอยู่ทั่วไป เสาวภา ไพทยวัฒน์ (2538 น. 93-94) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อจัดอยู่ในหมวดหมู่วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับปรัชญาพื้นฐานของชีวิตคนไทย โดยความเชื่อ และศาสนาเป็นระบบที่ยึดถือปฏิบัติที่ควบคู่กัน ความเชื่อและศาสนาเป็นที่มาของการอธิบายถึงโลกมนุษย์และจักรวาล เพื่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดสิ่งยึดเหนี่ยวที่ทำให้คนในสังคมดำรงอยู่ร่วมกันได้ สังคมไทยเป็นสังคมของกลุ่มคนที่ได้มีการนำเอาระบบความเชื่อผสมผสานกับการนับถือพุทธศาสนาส่งผลในการปรากฏพฤติกรรมของกลุ่มชนในค่านิยม ดังนั้นการศึกษาพื้นฐานทางความเชื่อและค่านิยม ในที่นี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับอิทธิพลของศาสนา อันเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทยดังที่ปรากฏในประเพณีไทย อิทธิพลของความเชื่อดังเดิมกับการกำหนดพิธีกรรมดั้งเดิมในสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากการนับถือผีและเทวดาหรือเรียกว่าวิญญาณนิยมนั่นเอง

การสืบทอดธำรงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และสุนทรียศาสตร์

คณะละครชาตรีสำเร็จศิลป์มีจุดเริ่มต้นมาจากคุณพ่อสำเร็จ กองพล เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะลิเกสำเร็จ บันเทิงสุขเมื่อปีใดไม่ปรากฏหลักฐาน ซึ่งเป็นคณะลิเกคณะสำเร็จบันเทิงสุขนี้ขึ้นชื่อว่ามีชื่อเสียงมากในภาคตะวันออก และเป็นที่ยอมรับอย่างมากในสมัยนั้น ซึ่งหลังจากคุณพ่อสำเร็จ กองพล เสียชีวิต นายมงคล กองพล บุตรชายที่มีความเชี่ยวชาญทางการบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ จึงได้อนุรักษ์วงปี่พาทย์ไว้เมื่อ นายมงคลได้สมรสกับนางสาวจิตจงกล มณฑียรทอง ซึ่งเป็นนางรำ จึงมีแนวคิดริเริ่มจัดตั้งคณะละครรำ ซึ่งให้ชื่อว่า สำเร็จศิลป์ ตามชื่อบิดา ซึ่งงานแรกของคณะละครแสดงที่พิธีเปิดบริษัท ก.รุ่งเรืองการช่าง จำกัด ปัจจุบันคณะละครตั้งอยู่บ้านเลขที่ 239/2 หมู่ที่ 11 หมู่บ้านธัญญาณี ตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี

การสืบทอดด้านการบริหารจัดการ

ละครชาตรีคณะสำเร็จศิลป์ มีการบริหารจัดการโดยคุณจิตจงกล มณฑียรทอง เป็นผู้ดูแลเรื่องการรับจ้างงาน การคัดเลือกตัวละคร การเลือกเรื่องที่จะแสดง การจ่ายค่าแรงนักแสดงและนักดนตรี การฝึกซ้อมนักแสดง การสร้างเครื่องละครเอง มีการออกกฎระเบียบและการควบคุมดูแลในคณะละคร คือ นักแสดงทุกคน ห้ามนอน และห้ามสวมชุดแสดงเดินออกนอกโรง ส่วนด้านการจัดเครื่องดนตรีและผู้บรรเลงนั้น คุณมงคล กองพล ซึ่งเป็นสามีคุณจิตจงกล มณฑียรทอง เป็นผู้จัดการทั้งหมด

การสืบทอดการแสดง

นักแสดงส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานเครือญาติ หรือเป็นผู้ที่เรียนทางด้านนาฏศิลป์จากสถาบันใกล้เคียงหรือลูกหลานที่มีพรสวรรค์และใจรักในการแสดงละคร มาเรียนรู้และฝึกซ้อมให้เกิดความชำนาญ การฝึกซ้อมจะใช้เวลาฝึกซ้อมในวันหยุด เวลาวางตอนเย็น ช่วงปิดเทอม นักแสดงส่วนใหญ่อาศัยอยู่ไม่ไกลกันมากจึงสะดวกต่อการฝึกซ้อม ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วนางรำมาจากนิสิตคณะดนตรีและการแสดงทั้งศิษย์เก่าและที่กำลังศึกษา ซึ่งนางรำกลุ่มนี้ถือว่ามีความพร้อมในการรับงานต่วนได้สูงกว่า เนื่องจากนางรำกลุ่มนี้จะได้ฝึกฝนฝีมืออยู่ตลอด ซึ่งในบางครั้งจึงสามารถลดขั้นตอนในการฝึกซ้อมเป็นการนัดแนะกันหลังโรงละครก็สามารถแสดงได้ทันที

ภาพที่ 1 นางรำคณะสำเร็จศิลป์

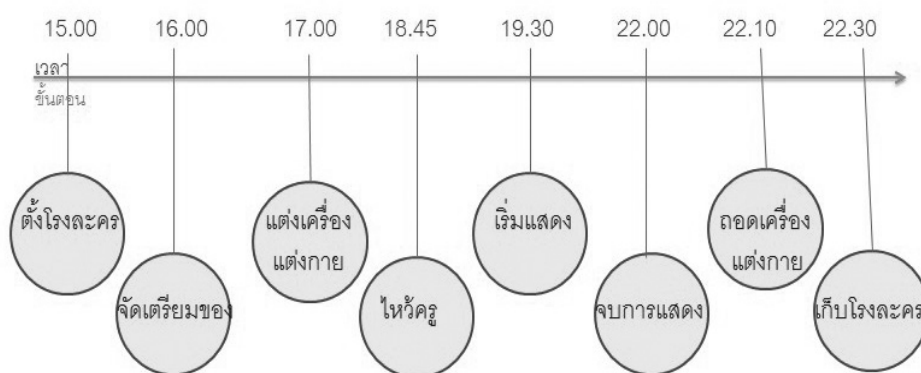
ภาพที่ 2 นางรำคณะสำเร็จศิลป์

การสืบทอดด้านธรรมเนียมการแสดง

สำหรับการแสดงละครชาตรี จะแสดงเป็นช่วงเวลาตามที่เจ้าภาพต้องการ ระยะเวลาตั้งแต่เปิดโรงจนปิดโรงประมาณ 4-5 ชั่วโมง ทั้งนี้บางเจ้าภาพอาจร้องขอจ้างแบบเป็นชุด ๆ เพื่อประหยัดเวลา และค่าใช้จ่ายที่ลดลง โดยระยะเวลาในการทำการแสดงเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายสามารถดูได้จากแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ระยะเวลาของการแสดง

จากแผนภาพปรากฏระยะเวลาในการดำเนินงานของคณะละครชาตรี หลังจากเดินทางมาถึงสถานที่ว่าจ้างและปรึกษากับผู้ว่าจ้างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางคณะละครก็จำเริ่มดำเนินการตั้งโรงละครในเวลา 15.00 น. ซึ่งในขั้นตอนนี้รวมถึงระบบเสียงและแสงที่ใช้ในการแสดง ตลอดจนจัดเครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงด้วย จากนั้นเวลา 16.00 น. กลุ่มของนางรำจะเตรียมเครื่องแต่งกายพร้อมทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงทั้งหมดไว้ทางด้านหลังฉากโรงละคร เมื่อเสร็จสิ้นในส่วนนี้แล้วจะเป็นการแต่งกายของนางรำในเวลา 17.00 น. เมื่อแต่งกายสำหรับแสดงเรียบร้อยเจ้าของคณะ จะทำพิธีไหว้ครู โดยในขั้นตอนนี้รวมถึงการไหว้เจ้าที่เจ้าทาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในสถานที่ทำการแสดง จากนั้นก็จะพักผ่อนตามอัธยาศัยสักครู่แล้วจึงเริ่มทำการแสดงในเวลา 19.30 น.จนจบการแสดงโดยประมาณ 22.00 น. นักแสดงก็จะเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย และในส่วนของนักดนตรีก็จะทำการเก็บเครื่องเสียง ไฟ เครื่องดนตรีตามลำดับเว้นไว้เพียงฉากเพื่อให้นางรำได้ใช้เปลี่ยนเครื่องแต่งกายเท่านั้น

เครื่องแต่งกายตัวละครพระ

ภาพที่ 4 การแต่งกายของตัวละคร

เครื่องแต่งกายของตัวละครพระ ของคณะละครสำเร็จศิษย์มีดังนี้

1. กำไลเท้า	2. สนับเพลลา	3. ฟ้านุ่ง (ภูษา)	4. ห้อยข้าง
5. เสื้อ (ฉลององค์)	6. รัตสะเอว (รัตองค์)	7. ห้อยหน้า (ชายไหว)	8. เข็มขัด
9. กรองคอ	11. ทับทรวง	12. อินทรธนู	13. สังวาล
14. พาหุรัด	15. ชฎา	16. ดอกไม้เพชร	17. ดอกไม้ทัด
19. อุบะ	20. อ้ามรงค์	21. ทองกร	

เครื่องแต่งกายตัวละครนางมีดั่งนี้

ภาพที่ 5 การแต่งกายของตัวนาง

เครื่องแต่งกายของตัวละครนาง ของคณะละครสำโรงศิษย์มีดั่งนี้

1. กำไลเท้า	2. เสื้อในนาง	3. ผ้านุ่ง (ภูษา)	4. เข็มขัด
5. ผ้าห่มนาง	6. กรองศอ	7. ทับทรวง	8. พาหุรัด
9. ทองกร	10. มงกุฎ	11. ดอกไม้ทัด	12. อุบะข

สำหรับเครื่องแต่งกาย ที่คณะละครศิลป์นี้มีการฝึกหัดและทำตาม ๆ กันมา หัตนุ่งผ้าและมีการใช้ ผ้าลาย ผ่าตัด และผ่ายก ส่วนสนับเพลาได้ใช้กางเกงวอร์มมาตัดขา เป็นขาสามส่วน แล้วจึงปักเชิงขาด้านล่าง สรุปได้ว่าเครื่องละครได้มีการจัดทำเองทั้งหมด ส่วนในด้านของเครื่องประดับจะเป็น การเลือกซื้อจากพาหุรัด ซึ่งเป็นพื้นที่จำหน่ายเครื่องประดับที่ใช้ได้และราคาไม่สูงเกินงบประมาณของคณะที่มีอยู่ ซึ่งการเลือกซื้อนี้เจ้าของคณะก็จะเดินทางไปเลือกซื้อเองทุกครั้ง เพื่อให้ได้ของที่มีคุณภาพมากที่สุดตามที่คณะต้องการ

เวที และฉาก

ภาพที่ 6 เวทีและฉาก

การแสดงละครชาตรี คณะสำเร้งศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี มีการสร้างฉากประกอบการแสดง จะใช้ผ้าใบวาดเป็นท้องพระโรง เวทีอาจมีการยกสูงขึ้นมาประมาณ 1.5 เมตรและในบางสถานที่ก็ไม่ได้ยกเวทีเนื่องจากใช้พื้นที่ของศาลา หรือด้านข้างวิหาร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพ เวทีถูกมุงด้วยหลังคาผ้าใบอย่างดี มีทางเข้าออก 2 ทาง ด้านหลังเป็นที่ไว้สำหรับแต่งตัวของนักแสดง

การสืบทอดด้านชุดการแสดงวงดนตรีและเพลง

ภาพที่ 7 วงดนตรี

การแสดงละครของละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี ได้แก่

1. ระนาดเอก
2. ตะโพน
3. โทนชาตรี
4. กลองแขก
5. ฉิ่ง
6. ฉาบเล็ก
7. ฉาบใหญ่
8. กรับ

ในการบรรเลงประกอบส่วนเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรี คณะสำเร็จศิลป์ อำเภอพุนสนิม จังหวัดชลบุรี มักใช้เป็นประจำดังนี้

1. เพลงโหมโรงเช้า, โหมโรงสิ่งละอันพันละน้อย, เพลงสาธุการ
2. เพลงเช้า-เร็ว
3. เพลงร้องแก้บน
4. เพลงชุดการแสดง

- พระรามตามกวาง
- พระล่อตามไก่
- พลายชุมพลออกม้ารำ
- พระไวย์ตรวจพล
- รจนาเสี้ยมมาลัย
- พม่ารำชวาน เป็นต้น

5. เพลงพ็อน

- พ็อนเล็บ
- พ็อนเทียน
- พ็อนลาวดวงเดือน
- พ็อนมาลัย
- พ็อนเงี้ยว
- พ็อนแพน เป็นต้น

6. เพลงระบำ

- ระบำกฤษดาภินิหาร
- ระบำดาวดึงส์
- ระบำเทพบันเทิง
- ระบำกนิรีร้อน
- ระบำชุมนุมเผ่าไทย
- ระบำโบราณคดี
- ระบำสีภาค เป็นต้น

7. เพลงลูกทุ่งสมัยนิยม

เสนอแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี

จะเห็นได้ว่าคณะละครมีการปรับตัวอยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยนิยม สังคมที่ต้องการความเร่งรีบ แต่ยังคงซึ่งความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งต่าง ๆ ที่ที่เคารพนับถือ นับว่าละครยังมีส่วนสำคัญที่จะตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ อย่างไรก็ตามความงามทางด้านศิลปะการแสดงแขนงนี้ ยังต้องการพื้นที่ของการนำเสนอการแสดงที่ตนได้อนุรักษ์สืบทอดไว้ จะเป็นเพื่ออาชีพหรือเพื่อการทำนุศิลปะการแสดงก็ล้วนแต่มีเจตนาที่แน่วชัดว่า การแสดงละครนี้จะยังคงอยู่ต่อไป เส้นทางของการอนุรักษ์ของคนทั่วไป อาจเป็นการว่าจ้างมาเพื่อแก้บนส่วนใหญ่ในสภาวะปัจจุบัน ไม่ใช่เพื่อความบันเทิงอย่างแต่โบราณเก่าก่อนก็ดี เหล่านี้ล้วนทำให้เกิดพื้นที่ของศิลปะแขนงนี้อยู่ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ยังคงยึดถือความเชื่อความศรัทธา บางคนอาจเห็นว่าเป็นการมกมาย ผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งมั่นบนความพอดีพอควร ไม่สร้างความรำคาญหรือเดือดร้อนแก่บุคคลอื่นเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ อีกทั้งยังมีนัยแห่งการช่วยกันสืบสานศิลปวัฒนธรรมให้ยังคงอยู่ชั่วลูกหลาน อย่างไรก็ตามศิลปะการแสดงแขนงนี้ยังสามารถมีพื้นที่แสดง ก็ยังคงตอบเจตนาารมณ์ของบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดี

การปรับเปลี่ยนเพื่อความคงอยู่ของคณะละคร

- การปรับเปลี่ยนด้านรูปแบบการแสดง

คณะละครชาตรีสำเร็จศิลป์ มีการสืบทอดส่งต่อจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งมาเป็นทอด ๆ ปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบการแสดงในปัจจุบันเนื่องจากเจ้าภาพที่ว่าจ้างละครไปแสดงมีเวลาไม่มากนัก จึงร้องขอให้แสดงเป็นชุด ๆ สั้น ๆ กระชับเวลาเนื่องจากบางเจ้าภาพบนบานศาลกล่าวไว้หลายชุด คณะละครจึงมีการปรับเปลี่ยนจากที่เล่นละครเป็นเรื่องที่ใช้ระยะเวลาแสดงแต่ละเรื่องยาวนานพอควร บางครั้งก็ปรับให้เป็นการรำ ระบาย ฟ้อน ชุดสั้น ๆ ให้เหมาะสมตามที่เจ้าภาพต้องการ แต่คงไว้ซึ่งการรำตัดสินบนตามรูปแบบของละครชาตรีไว้ ปัจจุบันจึงปรับชื่อจากเดิมที่เล่นแต่เพียงละครชาตรีเป็นคณะละครรำ เนื่องจากมีการร่ำรำที่หลากหลายมากขึ้นไม่เพียงแต่ละครชาตรีเท่านั้น

- การปรับเปลี่ยนด้านนักแสดง

นักแสดงที่ใช้แสดงในปัจจุบันนี้ คณะละครชาตรีสำเร็จศิลป์ใช้นักแสดงที่เป็นกลุ่มลูกหลานที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน และใช้นักศึกษาที่เรียนทางด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นหลัก ซึ่งกลุ่มนี้จะรู้จักคุ้นชินกันดีอยู่แล้ว แทนที่จะหาตัวนักแสดงที่มีประสบการณ์สูง นั้นหมายถึงการยืมตัวนักแสดงจากคณะอื่นมารำ ซึ่งนั้นไม่ใช่กลยุทธ์เพราะนางรำที่มาจากคณะอื่นจะไม่มีใจรักในคณะสำเร็จศิลป์ จึงได้รวมกลุ่มนักแสดงใหม่ให้เริ่มแต่แรกทีคณะนี้ จะเห็นถึงความมีเสน่ห์ของนักแสดงที่ช่วยกันตั้งแต่เบื้องหลังจนถึงเบื้องหน้า นำพาคณะละครให้มีชื่อเสียงได้ดี

- การปรับเปลี่ยนวงดนตรีประกอบการแสดง

คณะละครชาตรีสำเร็จศิลป์ มีการปรับทางด้านวงดนตรีเมื่อออกปฏิบัติงาน เนื่องจากความต้องการของเจ้าภาพคือต้องการนางรำจำนวนมาก ๆ แต่เงินทุนมีไม่ถึง คณะละครจึงได้มีการปรับวงดนตรีประกอบ

การแสดง ให้เล็กกระชับลงให้คงไว้ซึ่ง ระนาดเอก โทน ตะโพน กลองแขก ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ กรับ เท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพผู้หางาน และเงินทุนที่เจ้าภาพเห็นสมควร

อย่างไรก็ดีที่คณะละครชาตรีมีการปรับเปลี่ยนตามวิถีวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จากละครชาตรีที่ดำเนินการแสดงเป็นเรื่องยาว ๆ ก็ต้องปรับลงให้มีความกระชับรวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากคนส่วนใหญ่เห็นว่าละครแขนงนี้เป็นเรื่องของการแก้บนมากกว่า จึงมีคนน้อยลงทุกวันที่จะมานั่งชมการแสดง จากเรื่องยาวก็ตัดทอนลงเป็นเรื่องที่สั้นลง เพิ่มระบำ รำฟ้อน จังหวะที่สนุกสนานเข้าไป เพื่อสร้างความประทับใจกับผู้ชม อนึ่งยังเป็นการดึงดูดสนใจจากผู้ที่สนใจน้อยหรือไม่สนใจ ให้ชมการแสดงของคณะละคร จากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ขั้นตอนการปรับตัวของคณะละครที่มีที่มาจากละครชาตรีเต็มรูปแบบ ค่อยปรับระดับความเข้มข้นของเนื้อเรื่องเนื้อหาการแสดง สู่การแสดงที่เป็นชุดการแสดงในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่เจ้าภาพต้องการ หากแต่การปรับรูปแบบการแสดงนี้ยังคงไว้ซึ่งกระบวนการทำรำที่ยึดตามโบราณแบบแผน ประเพณี เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ถูกต้อง และการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ดี ก็ไม่หน้าแปลกอะไรที่ละครชาตรีจะเปลี่ยนรูปแบบการแสดงเป็นคณะละครรำในที่สุด ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงจากละครชาตรีแบบเดิมเป็นรูปแบบละครรำ เนื่องด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดความเปลี่ยนแปลงจากคนที่ชมการแสดงเป็นเรื่อง ๆ ก็ต้องการให้แสดงกระชับกับเวลา ต้องยอมรับว่าละครที่อยู่ในยุคนี้เป็นการแสดงเพื่อแก้บนเสียส่วนใหญ่ เป็นการแสดงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ หาผู้ชมที่จะชมโดยตรงได้ยากส่วนใหญ่ก็เป็นการชมเพียงชั่วคราวหลังจากสักการะเท่านั้น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นด้วยบริษัทใดก็ตามการแสดงแขนงนี้ก็ยังคงอยู่ในพื้นที่ของสังคมไทยต่อไป แต่อาจปรับตามกระแสเพื่อรักษาศิลปะการแสดงแขนงนี้ไว้ชั่วลูกหลาน

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สถาน. (2538). *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี*. กรุงเทพฯ : บรรณการการพิมพ์.
- บุญตา เขียนทองกุล. (2537). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ พี เอ สี่พื้ง จำกัด
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2542). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. (2538). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย : แนวทางอนุรักษ์และการพัฒนา ตำราเอกสาร
วิชาการ*. ฉบับที่ 87. หน่วยศึกษานิเทศก์. สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
- โสภา กิมวังตะโก. (2525). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี*. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.